

Socjologia w pigułce?

DOI: 10.19195/2083-7763.9.25

Sławomir H. Zaręba, Marcin Choczyński, *Od klasycznej do współczesnej myśli socjologicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014, ss. 125.

Książka *Od klasycznej do współczesnej myśli socjologicznej* autorstwa pracowników naukowych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie została napisana w celu przedstawienia najważniejszych założeń teorii socjologicznych, kształtujących tę naukę przez cały okres jej rozwoju. Jest ona kierowana przede wszystkim do doktorantów chcących przyswoić od podstaw bądź też uzupełnić lub poszerzyć wiedzę na temat aparatu pojęciowego i rozwoju socjologii jako nauki. Możliwym zamierzeniem autorów było również wypełnienie istniejącej na polskim rynku luki, gdyż temat ewolucji myśli socjologicznej od czasów najdawniejszych (jej początki sięgają wielkich umysłów starożytności, jak Arystoteles czy Platon) nie był zbyt często poruszany, ograniczając się jedynie do nielicznych pozycji, obrazujących tę problematykę w sposób całościowy (jak klasyczna już praca *Historia myśli socjologicznej* Jerzego Szackiego) lub ograniczonych tylko do socjologicznych rozważań na gruncie polskim (na przykład pozycja *Szkice z historii socjologii polskiej* wydana pod redakcją Kazimierza Sowy). Prace, które koncentrują się na temacie wyjaśnienia najważniejszych pojęć i paradygmatów kształtujących naukę określaną jako socjologia (jak najbardziej popularna i zalecana studentom i doktorantom *Socjologia. Analiza społeczeństwa* Piotra Sztompki oraz *Socjologia* Anthony'ego Giddensa), nie poruszają zagadnień historii tej dziedziny, co z kolei czyni podręcznik *Socjologia ogólna* Krystyny Bolesty-Kukułki. Pozycja Sławomira Zaręby i Marcina Choszczyńskiego może być potraktowana jako wypełnienie brakującej niszy, mająca ambicje być pierwszym podręcznikiem *sensu stricto* koncentrującym się na przeglądzie istotnych teorii wpływających na klasyczną oraz współczesną socjologię.

Analizowana publikacja jest w istocie skryptem, jednakże o mylącym tytule. Już przeglądając spis treści, można stwierdzić, że jest on nieadekwatny, albowiem rozwój myśli socjologicznej jest opisany tylko w jednej z trzech części książki. Część pierwsza ma na celu przybliżenie doktorantom podstawowych socjologicznych pojęć, takich jak kultura, rodzina oraz grupa społeczna. Rozwojowi myśli socjologicznej — ujętemu w formie przedstawienia najważniejszych teorii kształtujących tę naukę (na przykład pozytywizmu i strukturalizmu) oraz jej twórców — poświęcona jest część druga. Teorie te nie są opisywane chronologicznie.

Trzeci rozdział skupia się na kwestiach metodologicznych powiązanych z socjologią, takich jak na przykład istotne elementy procesu badawczego czy najważniejsze pojęcia metodologii socjologicznej. W rezultacie osoby szukające dokładnej deskrypcji ludzkich poglądów na społeczeństwo i jego rozwój szybko odłożą tę pozycję na bok ze względu na niekompatybilność znacznej części jej treści i prezentowanego tytułu, który może zniechęcić do jej studiowania również tych, którzy szukają dokładnego wyjaśnienia najważniejszych socjologicznych pojęć lub problemów metodologicznych.

Praca Choczyńskiego oraz Zaręby wypełnia jednak zadania skryptu napisanego z myślą o osobach, które pragną przede wszystkim zapoznać się z fundamentalnymi zagadnieniami poruszonymi przez socjologię. Przedstawia ona najważniejsze pojęcia socjologiczne, które w dodatku opisane są strukturalnie — w wypadku pojęć złożonych, jak grupa społeczna, zaprezentowane zostały wszystkie rodzaje oraz procesy w nich występujące (s. 28–30). W podobny sposób przedstawiono najważniejsze teorie istniejące na gruncie socjologii (na przykład funkcjonalizm czy strukturalizm) — podano krótkie biogramy najważniejszych twórców, podstawowe założenia oraz recepcję (pozytywną i krytyczną), co pozwala na wykształcenie własnych poglądów na temat każdej z nich oraz — co najistotniejsze — sprawdzenie ich znajomości. Ta część jest jednak w pewien sposób niedopracowana, o czym będzie mowa w dalszej części recenzji.

Skrócona forma opisu przedstawiana w książce, czyli przeciętna deskrypcja pojęć, teorii oraz najważniejszych założeń metodologicznych, nie przekracza trzech stron, dzięki czemu czytający pracę nie styka się ze swoistym natłokiem informacji, a wiedza jest szybkiej i efektywniej przyswajana. W celu dokładnego utrwalenia prezentowanego materiału na końcu każdego rozdziału prezentowane są pytania sprawdzające, mające pomóc określić stan uzyskanej wiedzy, co czyni skrypt dobrą naukową pomocą przed egzaminem czy kolokwium. Nie wolno jednak zapominać o „pobieżnym” potraktowaniu przedstawionych w książce zagadnień — przedstawiane są jedynie podstawowe informacje, dlatego pozycja ta na pewno nie usatysfakcjonuje czytelników pragnących dogłębnie poznać fundamenty socjologii, jej historię czy zagadnienia metodologiczne. Pewną rekompensatą jest przedstawiony przez autorów na końcu opisu każdego zagadnienia spis literatury służący poszerzeniu wiedzy z zakresu przedstawianego tematu. Jest to ogromny plus pracy, która mimo że jest tylko wstępem do pogłębionego badania socjologicznych kwestii, wskazuje możliwe kierunki dalszego rozwoju w postaci wykazu pozycji wartych przeczytania. Trzeba jednak pamiętać, że książka ma charakter skryptu i że opisane tam zagadnienia będą przedstawiane w formie skrótowej, pozwalającej opanować je „noc przed egzaminem”. Jako typowa „ściągawka” służąca przyswojeniu oraz uporządkowaniu zdobytej już wiedzy książka Zaręby oraz Choczyńskiego bardzo dobrze pełni swoją funkcję.

Kolejną ważną cechą prezentowanego skryptu jest dobre opracowanie części poświęconej nauce oraz badaniom w rozdziale trzecim, dotyczącym kwestii metodologicznych. Pozwala on przede wszystkim na przypomnienie najważniejszych informacji na temat samej istoty nauki, czyli najistotniejszych, determinujących ją cech oraz funkcji (s. 81–83). W sposób wprawdzie skrótowy, lecz niezwykle treściwy przedstawione zostały różne rodzaje badań (s. 88–89) — co może być niezwykle istotne dla doktorantów i kandydatów na studia doktoranckie, dla których prowadzenie badań jest lub będzie ważnym elementem pracy — wyróżnione zostały najważniejsze etapy procesu badawczego (s. 87–88), połączonego z dokładnym zaprezentowaniem możliwego wariantu opracowania jego planu, poprzez wyszczególnienie i deskrypcję działań, które powinna zawierać każda rzetelna sekwencja badawczych czynności (s. 94–95). Część trzecią pracy oceniam jako dobrze opracowaną, pozwalającą na łatwe opanowanie oraz przyswojenie informacji dotyczących najważniejszych zagadnień metodologicznych, co pozwala na polecenie książki Choczyńskiego i Zaręby nie tylko początkującym badaczom, lecz także ich doświadczonym kolegom oraz pracownikom naukowym z wieloletnim stażem, planującym konkretne projekty badawcze lub chcącym poprawić plany obecnie realizowanych przedsięwzięć.

Rozdział trzeci przybliży czytelnikowi również najważniejsze pojęcia, niezbędne do naszkicowania oraz wdrożenia w życie procesu badawczego. Mimo iż większość z tych pojęć jest powiązana z socjologią oraz charakterystyczna dla tej nauki (na przykład przedstawione na stronach 101–102 różne skale stosowane przy pomiarach), z zawartych w podręczniku informacji bez problemu korzystać mogą także przedstawiciele innych nauk społecznych (jak politolodzy, którzy w badaniach mogą wykorzystać uwagi dotyczące ankiet), a nawet nauk ścisłych i przyrodniczych (opisane wskazówki dotyczące przeprowadzania badań empirycznych).

Jednakże ta część ma jeden istotny mankament. Stosowane w socjologii metody badawcze, które można w toku realizacji własnych badań wykorzystać w praktyce, są przedstawione bardzo skrótowo (s. 89). Uważam że wymienienie kluczowych metod badawczych powinno być nieodzownym elementem każdej pozycji lub jej fragmentu poświęconego metodologii. Przedstawienie struktury możliwego badania oraz najważniejszych wskazówek mających pomóc w jego rozplanowaniu nie jest pełne i wystarczające do jego przeprowadzenia, jeśli nie posiada się obrazu najbardziej istotnych sposobów badawczych, mogących być swoistymi narzędziami umożliwiającymi jego zmaterializowanie się przez konkretne działania. Metody te przedstawione zostały w sposób zbyt ogólny, pogrupowane na typy ilościowe oraz jakościowe, z pobieżnym opisem charakteryzującym ich najważniejsze cechy. Każda z tych grup powinna zawierać ich zasadnicze rodzaje (na przykład metoda terenowa, realizowana poprzez obserwację) i przedstawiać ich determinanty. Mimo iż intencją autorów było skrócone przedstawienie najistotniejszych socjologicznych pojęć, praca poruszająca temat wykorzystanej w konkretnej nauce metodologii musi przedstawiać najistotniejsze instrumenty badawcze charakteryzujące tę naukę. Ta uwaga wydaje się słuszna ze względu na przeznaczenie skryptu — ma on być pomocą dla doktorantów, dla których obeznanie z metodami naukowymi jest kwestią absolutnie podstawową w związku z możliwością ich wykorzystania w przyszłych badaniach.

Najlepiej z wszystkich części książki oceniam rozdział pierwszy, który wyjaśnia wszystkie istotne terminy socjologiczne. Jak wspomniano na początku recenzji, przedstawione są one w sposób wyczerpujący i konkretny, dzięki czemu przeczytanie tej części wyposaża czytającego w pewną wiedzę na temat najważniejszych, stosowanych w socjologii pojęć. Minusem rozdziału pierwszego jest jeden jego fragment, dotyczący pojęcia religijności, które zostało przedstawione w mało czytelny sposób (s. 48–52). Mimo iż religijność jest określeniem niezwykle trudnym, zarzucanie tej części pracy różnego typu dywagacjami raczej komplikuje niż ułatwia zrozumienie opisywanego problemu. Przedstawione w tym fragmencie książki niektóre teorie dotyczące fenomenu tego zjawiska mogą być niezrozumiałe dla osób pierwszy raz stykających się z pojęciami socjologicznymi. Zamiast jasnych i precyzyjnych definicji, którymi charakteryzują się pozostałe części rozdziału pierwszego, mamy długie oraz trudne w odbiorze rozważania na temat religijności, które znacznie odbiegają od przyjętej formuły skryptu. W tym przypadku publikacja nie pełni swoich funkcji dydaktycznych, stając się publikacją poświęconą rozważaniom filozoficznym.

Za zdecydowanie najsłabszą część książki uważam rozdział drugi, odnoszący się do nurtów rozwoju myśli socjologicznej. Podobnie jak w wypadku metod badawczych część ta mogłaby być zdecydowanie bardziej rozbudowana. Autorzy jednym teoriom poświęcili więcej uwagi niż innym, co daje wrażenie pewnej nierównowagi. Szczegółowy opis takich koncepcji, jak funkcjonalizm czy strukturalizm, sąsiaduje z wprawdzie treściwymi, lecz

niewielkimi opisami psychologizmu czy pozytywizmu. Wprawdzie mogą być one wystarczające dla osób, które nie miały żadnej styczności z socjologią i chcą opanować jedynie podstawy tej nauki, jednak warto by było szerzej je przedstawić, szczególnie w kontekście prac Augusta Comte'a, uznawanego przez wielu badaczy za ojca tej nauki. Jest to mankament, który w moim mniemaniu wymaga uzupełnienia.

Podsumowując, można stwierdzić, że *Od klasycznej do współczesnej myśli socjologicznej* jest publikacją z którą warto się zapoznać, szczególnie w wypadku osób pragnących poznać podstawy socjologii bądź przypomnieć sobie najważniejsze informacje z tej dziedziny. Wyjątkowo polecam tę książkę osobom przygotowującym się do egzaminu z tego przedmiotu, nie tylko doktorantom, lecz także studentom innych kierunków humanistycznych (na przykład politologii, europeistyki), którzy w ramach studiów uczestniczą w podstawowym kursie socjologicznym. Nie jest to jednak praca dla osób, które nastawiają się na zdobycie pogłębionej wiedzy i chcą zapoznać się z bardziej szczegółowymi rozważaniami na tematy związane z socjologią. Jest ona bardziej drogowskazem, ukazującym dalszy kierunek samokształcenia. Nie da się również ukryć błędów merytorycznych, które w pewnym stopniu wpływają na jej walor. Niewiele uwagi poświęcono w niej metodom badawczym, co w wypadku pozycji aspirującej do miana skryptu przeznaczonego dla doktorantów jest rzeczą konieczną. Za najpoważniejszy błąd może być jednak uznany mylący tytuł, który sugeruje, że jest to raczej praca poświęcona przebiegowi i możliwym zmianom w rozwoju myśli socjologicznej, a nie podręcznik służący przyswojeniu wiadomości z tej dziedziny wiedzy czy skrypt. Nie można jednak zapominać o jej rozlicznych walorach, między innymi niezwyklej treściwości i dokładności, z jaką przedstawione zostały wymienione pojęcia, oraz przystępnemu językowi i układzie pracy, dzięki którym informacje mogą być opanowane bez większych problemów. Autorzy osiągnęli swój zasadniczy cel — wyłożenia określonej porcji wiedzy w możliwie klarownej formie, dlatego jest to skrypt jak najbardziej godny polecenia.

Olga Jastrzębska

ORCID: 0000-0001-6476-7073